

Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitolle

Asia: Valtion talousarvioesitys 2011

Lausuntonaan valtion talousarvioesityksestä vuodelle 2011 Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry esittää kohteliaimmin seuraavaa:

1. Takuueläke ja etuuksien sitominen indeksiin myönteisiä uudistuksia, mutta eivät riitä köyhyyden vähentämiseen

Lapsilisän, kotihoidon tuen, sairaus- ja vanhempainpäivärahojen ja kuntoutusrajan vähimmäistason sitominen indeksiin on merkittävä uudistus, koska nämä etuudet ovat jääneet jälkeen yleisestä kehityksestä. Sen sijaan STKL ei pidä hyvänä sitä, että opintotuki on jatkossa ainut etuus, joka on jätetty indeksisuojan ulkopuolelle.

Takuueläkkeen käyttöönotolla pyritään vähentämään toimeentulotuen tarvetta, parantamaan pitkäaikaissairaiden ja vammaisten sekä sellaisten iäkkäiden taloudellista asemaa, jotka eivät saa työeläkettä. Takuueläke parantaa näiden kaikkein pienituloisempien eläkkeensaajien asemaa ja on tervetullut uudistus. Takuueläke tuo parannusta tilanteeseen, mutta tason jälkeensä jääneisyys jatkuu. On syytä myös huomata, että takuueläke alentaa osan sen saajien asumistukea. Invalidiliitto ja muut vammaisjärjestöt ovat pitkään vaatineet eläkkeensaajan asumistuen uudistamista siten, etteivät vähäiset tai pienet tulojen lisäykset, olivat ne sitten ansiotulojen tai eläkkeen muodossa, automaattisesti alentaisi eläkkeensaajan asumistukea. STKL yhtyy näihin vaatimuksiin.

Suomessa on 900 000 köyhyysriskissä elävää ihmistä. Köyhyyden taustalta löytyy usein pitkittynyt työttömyys, pitkäaikainen sairaus ja se, että ensisijaisten etuuksien taso ei ole riittävä, jotta niillä voisi tulla toimeen. Viimesijaiseksi ja lyhytaikaiseksi tuen muodoksi tarkoitettu toimeentulotuki on muuttunut ensisijaisten etuuksien liian alhaista tasoa kompensoivaksi ja pitkäaikaisesti toimeentulotukea saavien määrä on pysynyt korkealla. Köyhyydelle näyttää olevan myös leimallista ylisukupolvisuus ja Suomessa elää 150 000 lasta köyhyydessä. Suomi on sitoutunut Euroopan Unionin 2020 strategiaan ja sen tavoitteeseen vähentää merkittävästi köyhyyttä. Suomen osalta sitoutuminen merkitsee 150 000 ihmisen nostamista köyhyydestä, mikä on hyvä, mutta haasteellinen tavoite.

Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto vaatii, että opintotuki sidotaan muiden etuuksien tavoin indeksiin. Perusteita sen jättämiselle indeksisuojan ulkopuolella ei ole.

Talousarviossa varatut määrärahat ja suunnitellut toimenpiteet ovat täysin riittämättömiä köyhyyden vähentämiseksi ja ihmisarvoisen elämisen turvaamiseksi köyhyydessä eläville. Keskusliitto pitää välttämättömänä, että köyhyysongelmaan tartutaan asian vaatimalla vakavuudella, koska se muodostaa jo vakavan uhkan yhteiskunnan kiinteydelle inhimillisten kohtuuttomien kärsimysten lisäksi. Köyhyyden vähentäminen vaatii rahaa. Lisäksi tulee eri hallinnonalojen yhteistyönä kehittää toimintatapoja, joilla voidaan tukea ihmisten voimaantumista ja mahdollisuuksia rakentaa omaa elämäänsä.

2. Sosiaaliturvan muutoksenhaun toimivuus turvattava ja käsittelyaikoja lyhennettävä

Sosiaaliturvan muutoksenhakulautakunnan toimintamenoihin esitetään valtion talousarviossa 9 % vähemmän rahaa kuin tälle vuodelle. Vireille tulevien valitusasioiden oletetaan vähentyvän kahdella tuhannella tähän vuoteen verrattuna ja valitusten käsittelyajan lyhenevän. Kumpikaan näistä tavoitteista ei näytä realistiselta. Sosiaaliturvan muutoksenhakulautakunnasta annettua lakia muutettiin vuonna 2008. Tavoitteena oli käsittelyaikojen lyhentäminen kuuteen kuukautteen vuoteen 2011 mennessä. Keskimääräinen käsittelyaika oli vuonna 2009 17 kuukautta ja vuoden 2010 tavoite oli 13 kuukautta, mutta keskimääräinen valitusten käsittelyaika on nyt 16 kuukautta. Tämä on kestävätilanne eikä se parane taloudellisia resursseja vähentämällä.

Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto vaatii resurssien lisäämistä muutoksenhaun toimivuuden varmistamiseksi ja käsittelyaikojen lyhentämiseksi. Nykyisen kaltaiset valitusten käsittelyajat vaarantavat ihmisten oikeusturvan toteutumisen. Erityisen vakavaksi asian tekee se, että kyse on ihmisten kannalta perustavanlaatuisista asioista, kuten perusturvasta.

3. Kuntien mahdollisuudet turvata sosiaali- ja terveystalouden yhdenvertainen saatavuus on varmistettava

Sosiaali- ja terveystalouden ja laajemminkin perustalouden toteutuminen ja saatavuus jää liikaa kuntien taloustilanteen ja sen heilahtelujen varaan. Se vaarantaa ihmisten sosiaalisten perusoikeuksien ja yhdenvertaisen palvelujen saatavuuden toteutumisen. Vaikka kuntatalous näyttäisikin selviävän talouskriisistä pelättyä paremmin, huomattavassa osassa kuntia on vaikeuksia turvata riittävät sosiaali- ja terveystaloudet. Laman vaikutukset näkyvät kunnissa viiveellä. Sosiaalibarometri 2010 mukaan kuntien heikentyvä taloudellinen tilanne on pakottanut osan kunnista vähentämään ja priorisoimaan sosiaali- ja terveystaloudet. Palvelujen karsinta on lähes yhtä yleistä sosiaali- ja perusterveydenhuollon palveluissa. Sosiaali- ja terveystaloudesjohtajien 17 prosenttia kertoi toteutetuista palvelu- tai etuusleikkauksista vuonna 2009. Palvelukarsintaa tehdään vuonna 2010 hieman edellistä vuotta enemmän eli noin neljäsosassa vastanneista alueista. Lähes kymmenesosalla alueista on päädytty vähentämään sosiaali- ja terveystaloudet peräkkäisinä vuosina. Karsintojen lisäksi useat kunnat ovat tarkistaneet ja tiukentaneet palvelujen myöntämiskriteerejä. Vuoden kuluttua resurssien ennakoitaan heikkenevän selvästi, lähes puolet sosiaali- ja terveystaloudesjohtajien ennakoitiin resurssien piene-
nemistä. Palvelutarpeet ovat kuitenkin kunnissa samanaikaisesti kasvussa. Sosiaalibarometrin tuloksissa näkyy suurempien vastuualueiden selvästi paremmat mahdollisuudet selviytyä taloudellisesti tiukasta tilanteesta. Tässä mielessä vahvempien ja suurempien vastuunkantoalueiden syntyminen palveluihin on merkinnyt parempaa mahdollisuutta turvata palvelut. Riittävän laaja väestöpohja on välttämätön palvelujen turvaamiseksi.

Sosiaalibarometrin tulosten pohjalta on nähtävissä selvästi, että vahva lainsäädäntö pystyy myös taloudellisesti tiukkana aikana turvaamaan palvelut paremmin. Vaikeuksiin joutuvat ihmiset, joiden oikeuksia ei ole suojattu vahvasti. Sosiaali- ja terveystaloudet myönteistä kehitystä on viime vuosina tapahtunut ehkäisevissä palveluissa. Se on ollut tavoitteena valtakunnallisissa linjauksissa jo vuosia. Vielä kolme vuotta sitten ehkäisevä toiminta oli enemmän puheissa kuin toimintaa. Nyt etenkin ikäihmisten kasvaviin palvelutarpeisiin on varauduttu vanhusten kotipalveluja priorisoimalla ja vahvistamalla. Samoin uudistettu lastensuojelulaki on vaikuttanut myönteisesti lasten ja lapsiperheiden palvelujen kehitykseen ja näitä palvelualueita on vahvistettu. Lastensuojelutoimenpiteiden laajan kasvun välttämiseksi edellisen laman tapaan tarvitaan kuitenkin edelleen lisää voimavaroja perhetyöhön ja lapsiperheiden kotipalveluihin. Heikentyvä taloudellinen tilanne sosiaali- ja terveystaloudet uhkaa käynnistyneitä myönteistä kehitystä ja voi tuottaa palvelujen karsimisen pakon, joka lisää syrjäytymistä ja aiheuttaa ihmisten kannalta vakavia seurauksia. Edellisen laman laskua on jo maksettu yli kymmenen vuotta ja maksetaan edelleenkin. Etenkin lasten ja nuorten pahoinvointi ja syrjäytyminen on ollut sen kova hinta. Samaan kehitykseen ei ole enää varaa, mikäli Suomessa halutaan turvata kestävä hyvinvointi.

Talousarvioesityksessä kuntien laskennallista valtionosuutta perustalouden järjestämiseen on lisätty noin neljä prosenttia. Korotus tulee hallituksen esityksen mukaisesti kohdentaa erityisesti

vammaispalvelulain uudistuksen toimeenpanoon, joka sisältää muun muassa yksilöllisen palvelusuunnitelman laatimisvelvoitteen ja määräaika säännöksiä, uuden terveydenhuoltolain toimeenpanoon, päihdeäitien hoidon järjestämiseen sekä lapsiperheiden kotipalvelun tukemiseen.

STKL pitää esitettyä kuntien laskennallisen valtionosuuden korotusta tarpeellisena, mutta täysin riittämättömänä. Jo yksistään vammaispalveluihin kohdistuvana lisäys 3,3 miljoonaa euroa vuodelle 2011 on määrältään liian pieni, kun otetaan huomioon, että henkilökohtaisen avun määrää on jo päätetty vuonna 2011 lisätä 10 tunnista 30 tuntiin vapaa-aikaan ja harrastuksiin käytettäväksi.

Sosiaali- ja terveydenhuollon laskennallisiin valtionosuuksiin tarvitaan merkittävä korotus ainakin kahden vuoden määräajaksi ja STKL vaatii sen toteuttamista. Näin voidaan vahvistaa myönteisesti alkanutta kehitystä ehkäisevissä palveluissa, ehkäistä palveluiden rapautumisen ja välttää edellisen taantuman tapaan palvelukarsinnoista syntyvä vuosikymmenten lasku.

4. Työttömyyden ja etenkin pitkäaikaistyöttömyyden hoitamiseen on suunnattava suunniteltua enemmän resursseja

Valtioneuvoston on korostanut, että työllisyyden hoidon, työssä pysymisen ja työurien pidentämisen on oltava ykkösprioriteetti. Siihen sopii huonosti, että työllisyysmäärärahoihin ehdotetaan 13 %:n, lähes 60 miljoonan, vähennystä kuluvan vuoteen verrattuna. Vähennys johtuu oletuksesta, että työllisyystilanne paranee merkittävästi vuonna 2011. Työttömyys ei ole lisääntynyt pelätyssä määrin, mutta pitkäaikaistyöttömien ja nuorten työttömien määrät ovat suuria ja huolestuttavia. Tarvitaan määrätietoisia toimia sen estämiseksi, että työttömyys muuttuu pitkäaikaistyöttömyydeksi ja nuorisotyöttömyyden merkittäväksi vähentämiseksi. Palkkatukeen, joka on useissa tapauksissa tärkeää osatyökykyisten ihmisten työllistymisen tukena, ehdotetaan 17 miljoonaa euroa vähemmän kuin kuluvalla vuodelle. Työhönsijoittumisen ja ammatinvalinta- ja urasuunnittelun erityismenoissa tapahtuu myös pudotusta ja tämän vuoden määrärahaa pienemmällä resurssilla ajatellaan toteutettavan tuhansia toimenpiteitä enemmän. Käytännössä tämä tarkoittaa väistämättä sitä, että toimenpiteiden, esimerkiksi työ- ja elinkeinotoimistojen ammatillisen kuntoutuksen, ajatellaan hoituvan nykyistä huomattavasti halvemmalla.

Sosiaalibarometri 2010 mukaan TE-toimistojen tilanne on jo nykyisin kriisiytynyt ja se näkyy niiden mahdollisuuksissa turvata henkilöasiakkaiden palvelut ja henkilöstöresurssien riittävytydessä. Tulosten mukaan henkilöstöresurssien riittävyttä toimiston kaikkien tehtävien hoitamiseen melko huonona tai huonona pitää 60 prosenttia ja vuoden kuluttua yli 70 prosenttia toimistoista. TE-toimistoissa on samanaikaisesti jätetty täyttämättä vakansseja, jatkamatta määräaikaista työsuhteita sekä palkkaamatta sijaisia vuoden 2009 aikana. Sama suuntaus näyttää vahvistuvan vuoden 2010 aikana. Henkilöasiakkaiden palvelujen turvaamisen arvioi vuoden vaihteessa hyväksi tai melko hyväksi 40 prosenttia, 12 kuukauden kuluttua 28 prosenttia ja kolmen vuoden kuluttua vain 15 prosenttia toimistoista. Heikoiten pystytään vastaamaan pitkäaikaistyöttömien ja ikääntyneiden työttömien palvelutarpeisiin. Palveluista heikoimmiksi arvioidaan ammatinvalinnan ohjauksen, valtakunnallisessa puhelinpalvelun ja ammatillisen kuntoutuksen toteutuminen.

STKL pitää välttämättömänä, että työttömyyden ja erityisesti nuorisotyöttömyyden hoitamiseen varataan merkittävästi suunniteltua enemmän voimavaroja. Näin voidaan ehkäistä uuden ja laajan pitkäaikaistyöttömien joukon syntyminen ja ehkäistä nuorten syrjäytymistä. STKL pitää vakavana sitä, että TE-toimistot eivät näytä enää resurssiensa puolesta pystyvän turvaamaan aiemmin työvoimatoimistojen ydintehtäviin kuuluneita henkilöasiakkaiden palveluja. Kyse on sekä taloudellisten että henkilöstö- ja osaamisresurssien vakavasta puutteesta. TE-toimistojen resursseja ja osaamista tulee vahvistaa vastaamaan työtä hakevien ihmisten tarpeita. Kaikkien työllistymistä tukevien palvelujen painopistettä ja resursointia tulee siirtää työt-

tömyysajan alkuun sekä työsuhteen aikana tapahtuviksi. Pitkäaikaistyöttömillä ja osatyökykyisillä ihmisillä tulee jatkossakin olla mahdollisuus työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin ja palveluihin.

5. Puolison tulot huomioiva tarveharkinta poistettava työmarkkinatuesta

Yhteiskunnan tarjoaman turvaverkon tulee olla riittävä, selkeä, kannustava ja oikeudenmukainen. Työmarkkinatuen puolison tulojen tarveharkinta loukkaa näitä periaatteita. Tarveharkinta merkitsee sitä, että työttömyydestä kärsivässä perheessä toisen puolison melko pienikin kuu-kausipalkka vie kokonaan toisen puolison työmarkkinatuen. Pahimmassa tapauksessa perhe joutuu tästä syystä hakemaan toimeentulotukea. Työmarkkinatuen tarveharkinta voi olla rakenteellinen este työllistymiselle. Lisäksi järjestelmä on erittäin monimutkainen. Suomen sosiaaliturvajärjestelmä on lähtökohtaisesti yksilöllinen. Tarveharkinta on yksilöllisyyden periaatteen vastainen. Tarveharkinta koskettaa ennen muuta naisia, erityisesti nuoria ja lähellä eläkeikää olevia naisia ja tästä näkökulmasta se lisää sukupuolten välistä epätasa-arvoa. Ihmiset kokevat myös menettelyn epäoikeudenmukaisena ja kohtuuttomana.

Perustuslakivaliokunta, työ- ja tasa-arvovaliokunta, sosiaali- ja terveysvaliokunta sekä Sosiaaliturvan uudistamista pohtinut Sata-komitea ovat todenneet nämä ongelmat ja ehdottaneet työmarkkinatuen tarveharkinnasta luopumista. Valtion taloudellinen tilanne on tiukka, eikä uusia menonlisäyksiä ole helppo hyväksyä. Muutoksen toteuttaminen maksaisi arviolta n. 30 miljoonan euroa ja sen ei voi katsoa vaarantavan hallituksen valitsemaa talouspoliittista linjaa.

Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto pitää oikeudenmukaisena ja sosiaaliturvajärjestelmämme periaatteiden mukaisena sitä, että puolison tulot huomioon ottava tarveharkinta työmarkkinatuesta poistetaan. Keskusliitto vaatii, että uudistus toteutetaan ja että työmarkkinatuen tarveharkinnan poistamisen edellyttämä noin 30 miljoonan määräraha lisätään valtion talousarvioesitykseen.

6. Terveiden ja toimintakyvyn edistäminen

Talousarvioesityksessä nostetaan esille terveyden ja toimintakyvyn edistäminen, mitä STKL pitää myönteisenä. Talousarvioesityksessä ei kuitenkaan kiinnitetä huomiota kuntoutukseen puhuttaessa terveyden ja toimintakyvyn edistämisestä. Eduskunnan käsittelyssä olevassa terveydenhuoltolaissa painotetaan vahvasti julkisen terveydenhuollon velvollisuutta hoitaa lääkinnällinen kuntoutus, mikäli Kela hylkää kuntoutuksen tai kuntoutuksen järjestäjä on epäselvä. Sosiaalibarometri 2010 tulokset nostavat esiin ammatillisen kuntoutuksen vastuun- ja työnjakojen epäselvyyden. Samoin SATA- komitean loppuraportissa painotetaan ammatillisen kuntoutuksen vastuunjaon selkiyttämistä ja kuntoutustoimien aloittamisen nopeuttamista, jotta voidaan tukea ihmisen työurien pidentäminen. Työelämässä mukana olevien osalta työterveyshuollolle ehdotetaan keskeistä koordinoivaa roolia ammatillisen kuntoutuksen käynnistämässä.

Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto yhtyy Terveiden edistämisen keskuksen esiin nostamiin näkökohtiin terveyden edistämässä. Lisäksi STKL pitää puutteena sitä, että kuntoutuksen keskeinen rooli toimintakyvyn edistämässä ei näy vuoden 2011 talousarvioesityksessä. Toimintakyvyn ylläpitämisen ja edistämisen tulee tarkoittaa myös työelämän ulkopuolella olevien ihmisten pääsyä kuntoutustoimenpiteiden piiriin. STKL ehdottaa Kelan kuntoutuksen piiriin kuuluvien nykyisen 65 ikävuoden korottamista jatkossa 68 vuoteen.

7. Kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten vahvistaminen

Raha-automaattiyhdistys on merkittävin sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnan rahoittaja. Talousarvioehdotuksessa esitetään terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen jaetta-

vaksi järjestöille ja säätiöille jälleen vähemmän kuin kuluvalle vuodelle. Myönteistä on se, että talousarvioesityksen mukaan kansalaisjärjestötoiminnan turvaaminen on Raha-automaattiyhdistyksen avustustoiminnan ensisijainen tehtävä. Järjestöjen tärkeyttä kuntien palvelutuotannon täydentäjinä korostetaan myös tässä talousarvioesityksessä. Raha-automaattiyhdistyksen toiminnan tuottoja on toistuvasti käytetty muuhunkin kuin järjestöille ja säätiöille terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen, mitä järjestöt eivät pidä hyväksyttävänä.

Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto pitää välttämättömänä, että järjestöjen toimintaedellytykset ja niiden mahdollisuudet toimia merkittävänä osana suomalaista demokratiaa ja hyvinvoinnin infrastruktuuria turvataan.

Raha-automaattiyhdistyksen tuotot tulee täysimääräisesti käyttää yleishyödyllisten yhteisöjen, järjestöjen ja säätiöiden, toimintaan terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin turvaamiseksi. STKL pitää välttämättömänä, että arpajaislain toinen vaihe saatetaan työryhmän esittämässä muodossa voimaan tämän hallituksen aikana.

Helsingissä 27.syyskuuta 2010

Riitta Särkelä
toiminnanjohtaja
Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry

Marja Vuorinen
järjestöpäällikkö